

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Zachęty do lektury "Kazań sejmowych" Piotra Skargi w przedmowach z XIX wieku

Author: Małgorzata Piecuch

Citation style: Piecuch Małgorzata. (2015). Zachęty do lektury "Kazań sejmowych" Piotra Skargi w przedmowach z XIX wieku. W: M. Jarczykova, B. Mazurkova, M. Marcinkowska-Malara (red.), "Wypowiedzi zalecające w książce dawnej i współczesnej" (S. 207-224). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Małgorzata Piecuch

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Zachęty do lektury *Kazań sejmowych* Piotra Skargi w przedmowach z XIX wieku

Za życia Piotra Skargi *Kazania sejmowe* trzykrotnie ukazały się drukiem, ale nie były to samodzielne edycje. Dzieło zamieszczono bowiem w obszernych zbiorach pism tego twórcy – w *Kazaniach na niedzielę i święta...* (1597), *Kazaniach o siedmiu sakramentach...* (1600) i w okrojonej wersji (między innymi bez kazania szóstego) w *Kazaniach przygodnych...* (1610). W 1738 roku po raz czwarty cykl ten wydali wileńscy jezuita. Opublikowali go wraz z innymi utworami jezuita w zbiorze jego pism. We wskazanych wydaniach brak tekstów zalecających lekturę *Kazań sejmowych*. Dzieło to zostało w pełni docenione dopiero w 1792 roku, gdy spod pras drukarskich warszawskich pijarów wyszła jego pierwsza samoistna edycja.

Wraz z dziejową klęską narodu, jaką była utrata przez Rzeczpospolitą niepodległości po trzecim rozbiore, wzrosło zainteresowanie Polaków różnego typu prorocztwami i przepowiedniami, w których poszukiwano odpowiedzi na pytania przede wszystkim dotyczące przyszłości, ale również przyczyn zaistniałych już dramatycznych faktów. Z tymi właśnie tendencjami Janusz Tazbir łączy popularność postaci Piotra Skargi w XIX stuleciu:

Z doświadczeń ostatniej wojny wiemy, że każda klęska narodowa rodzi zapotrzebowanie na wszelkiego rodzaju przepowiednie. Obok prorocztw Wernyhory czy księdza Marka Jandołowicza czytywano więc i Skargę; obok wieszczów naród potrzebował i proroków, tłumaczących przyczyny klęski, dających nie tylko obraz ucisku, ale i perspektywę lepszego losu¹.

¹ J. TAZBIR: *Piotr Skarga. Szermierz kontrreformacji*. Warszawa 1978, s. 298.

Przypomnijmy, że *Kazana sejmowe*, będące w rzeczywistości traktatem politycznym, uznawano za wzór wymowy kaznodziejskiej. Dzieło już na początku XIX wieku włączono do lektur szkolnych. Jego edycja z 1792 roku została odnotowana przez Pawła Chrzanowskiego w spisie „dzieł ojczystych tego rodzaju [wzorowych – M.P.] do ukształcenia stylu, nabycia ducha kaznodziejskiego i naśladowania porządku układu”². Te wysoko cenione wówczas walory zdecydowały o sześciokrotnym aż wznowieniu *Kazań sejmowych* w XIX stuleciu (Połock 1809; Kraków 1831 i 1857; Poznań 1869; Tarnów 1880; Warszawa 1900). W interesującym nas okresie dwa razy opublikowano także pochodzące z tego cyklu *Kazanie o miłości ku ojczyźnie* – w Dreźnie (1896) i we Lwowie (1882). Dodajmy, że przedmowy wydawców do edycji *Kazań sejmowych*, pomimo dużego zainteresowania Piotrem Skargą oraz jego pisarstwem, nie doczekały się dotąd opracowania naukowego.

Pierwsza w XIX wieku edycja politycznego traktatu królewskiego kaznodziei stanowiła część piątego tomu jego *Kazań przygodnych i pism różnych*, który ukazał się drukiem w 1809 roku w jezuickiej oficynie w Połocku. W owym mieście jako jedynym w Europie po kasacie Towarzystwa Jezusowego funkcjonowało kolegium tego zakonu. Wspomniane przedsięwzięcie wydawnicze nie powinno dziwić, ponieważ zarówno dla członków zgromadzenia, jak i dla samych połocczan Skarga był niezwykle ważną postacią. W 1580 roku kaznodzieja Zygmunta III został pierwszym rektorem tamtejszej uczelni jezuickiej³. Szybko zyskał szacunek mieszkańców kresowego miasta, ponieważ jako jedyny przedstawiciel Towarzystwa przybyły wówczas na Ruś Białą dobrze władał językiem tej ludności⁴. Po śmierci Skargi połoccy zakonnicy nie zapomnieli o świątym członku swojej społeczności. Jego dzieła gromadzono w tamtejszej bibliotece należącej do kolegium⁵.

Powody wydania przez połocką oficynę jezuicką zbioru pism Piotra Skargi wyjaśnia zamieszczona w edycji przedmowa⁶. Nieznany autor, w słowie wstępnym wypowiadający się w imieniu współpracowników tamtejszej drukarni, pośrednio zaakcentował rangę podjętego kilkanaście lat wcześniej w Wilnie przedsięwzięcia wydawniczego. Zwrócił uwagę na brak w obiegu czytelnicznym

² P. CHRZANOWSKI: *Wymowa kaznodziejska*. W: IDEM: *Wybór różnych gatunków mowy wolnej z stosownymi uwagami*. Cz. 2. Warszawa 1816, s. 213.

³ Zob. *Materiały do dziejów Akademii Połockiej i szkół od niej zależnych*. Zebrał J.M. GIŻYCKI. Kraków 1905, s. 9.

⁴ *Ibidem*, s. 23.

⁵ *Ibidem*, s. 65, 79.

⁶ *Do Czytelnika Połocka Societatis Jesu Drukarnia*. W: P. SKARGA: *Kazania przygodne i pisma różne... na małe tomiki podzielone*. Według ostatniej (roku 1738), czwartej [właśc. trzeciej – M.P.], wileńskiej edycji, na nowo, już to piąty [właśc. czwarty – M.P.] raz, wychodzące. T. 1. Połock 1808, k. 2r–[3]v.

wystarczającej liczby egzemplarzy wcześniejszych edycji *Kazań przygodnych...*⁷. Ponadto, podkreślał szczególne zalety tego dzieła:

Siedmdziesiąt lat przeszło, jako wileńska Societatis Jesu [...] Akademicka Drukarnia *Kazania przygodne* i inne duchowne dzieła WKs Piotra Skargi po czwarty raz od pierwszej krakowskiej 1610 roku edycji, ofiarowanym od osoby imię swoje ukryte mieć chcącej kosztem, roku 1738 przedrukowawszy, drogi ten w polskim języku skarb chrześcijańskiej katolickiej nauki do naszych czasów przechowała. [...] Połocka drukarnia przerzedzone już bardzo przez dawność samę, a bardziej przez rozmaite (w które płodny jest nader nasz wiek) odmiany, kazań tych i pism egzemplarze bacząc, a pomnożenia chwały Bożej i bliźnich zbawienia pragnąc, własnym swoim, nikomu oń nie przykrząc się, nakładem, znowu je wydrukować przedsięwzięła.

Do Czytelnika Połocka Societatis Jesu Drukarnia, k. 2

Zalecający aspekt przedmowy wiąże się z podkreśleniem, że lektura dzieła, w którym Piotr Skarga głosi zasady Kościoła katolickiego, będzie dla czytelnika wydatną pomocą w stawianiu się lepszym chrześcijaninem i w dążeniu do osiągnięcia zbawienia. Nazywając kaznodziejski zbiór pism jezuita duchowym skarbem, wydawca eksponował ich wyjątkową rangę oraz ważką rolę w krzewieniu wiary katolickiej. Nawiązując do podanej już informacji o braku dostatecznej liczby egzemplarzy wcześniejszych edycji piarstwa królewskiego kaznodziei, uznał jednak jego dorobek za skarb ukryty, a zatem niedostępny dla wszystkich zainteresowanych. Posłużenie się tą pojemną znaczeniowo metaforą nie było oryginalnym sposobem obrazowania szczególnej wartości *Kazań przygodnych...*, gdyż jezuicki wydawca wzorował się na wypowiedzi wstępnej, którą poprzedzona została wcześniejsza edycja tego zbioru. Już bowiem fundator w przedmowie zatytułowanej *Dedykacja pewnego dobrodzieja sumpt na te kazania łożącego*⁸ stwierdził, że pisma Skargi należy traktować jako „skarb duchowy, ku zbawieniu ludzkiemu pożyteczny” (k. [a]). W połockiej edycji dzieła jezuita za niezwykle cenne dobro uznał także nieznanemu autorowi laudacyjnego tekstu opa-

⁷ Trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, czy zapewnienia te faktycznie wynikały z trudnego dostępu do wcześniejszych edycji pism Skargi, czy też były tylko formą reklamy nowego przedsięwzięcia wydawniczego. Niemal identycznie reedycję staropolskich kronik i dzieł Jana Kochanowskiego motywował prefekt stołecznej drukarni jezuickiej w latach sześćdziesiątych XVIII wieku. Zob. B. MAZURKOWA: *Przedmowy Franciszka Bohomolca – pisarza i wydawcy*. W: EADEM: *Weksle prawdy i nieprawdy. Studia literackie o książce oświeceniowej*. Warszawa 2011, s. 232–238.

⁸ Zob. *Dedykacja pewnego dobrodzieja sumpt na te kazania łożącego*. W: P. SKARGA: *Kazania przygodne i inne drobniejsze prace... na dwie części rozdzielone*. Po czwarty [właśc. trzeci – M.P.] raz przedrukowane. Wilno 1738, k. [a].

trzonego formułą: *Muza tegoż Wielebnego Mecenasa na pochwałę apostołskich prac WKs Piotra Skargi Societatis Jesu* (k. br–cv). Wychwalając pisarską i kaznodziejską pracę jezuitę, aż dziewięciokrotnie użył określenia „skarb”. Z kolei w słowie wstępnym, którym opatrzone zostało pierwsze samodzielne wydanie *Kazań sejmowych*⁹ (1792), czytamy:

W kazaniach tych dochowany jest skarb ojczystego języka i ów wzór prawdziwej wymowy, jaka się każdemu wiekowi podoba.

[Przedmowa], s. III

Pod koniec pierwszej dekady XIX wieku połoccy zakonnicy własnym sumptem wznowili dzieła Skargi. Jak można wnosić z przedmowy do ostatniego tomu, musiało im szczególnie zależeć na przedrukowaniu pism kaznodziei¹⁰. Z informacji tam podanej wynika, że najdroższą edycję, jaka opuściła ich oficynę, sfinalizowali „bez żadnego na druk i papier dobrodzieja” (*Do Czytelnika*, k. 2v). Pięć woluminów niewielkiego formatu kosztowało aż 12 rubli, gdy tymczasem połocki zakład typograficzny opuszczały przeważnie tanie książki, szacowane przeciętnie od 10 do 14 kopiejek¹¹.

Zbiorową edycję, jak wynika z zapisów na kartach tytułowych, podzielono „na małe tomiki”. Uznano bowiem, że połocka oficyna łatwiej i szybciej zgromadzi fundusze na wytłoczenie kilku mniejszych, sukcesywnie tłoczonych druków niż jednego obszernego woluminu, który obejmowałby niemal całą spuściznę pisarską kaznodziei Zygmunta III Wazy. Za rodzaj zachęty do kupna księgi można uznać podkreślenie przez autora przedmowy, że tomiki zostały wydane w małym formacie, co umożliwia wygodniejsze korzystanie z nich niż z tomów o dużych rozmiarach.

W przedmowie do piątego tomu połockiej edycji bardzo wyraźnie określony został krąg odbiorców, dla których przede wszystkim zrealizowano to wydawnicze przedsięwzięcie. Lektura pism królewskiego kaznodziei zalecana była głównie duchownym na potrzeby działalności duszpasterskiej. W słowie wstępnym czytamy, że dzieła jezuitę mogą pomóc duchownym w wykładaniu wiernym nauki Kościoła, w pobudzaniu ich pobożności, a także w składaniu do pokuty:

Piąty ten tomik *Kazań przygodnych i pism różnych WKs Piotra Skargi* grubszy nieco niż pierwsze cztery wydajemy, przeto iż prawie wszyst-

⁹ [Przedmowa]. W: P. SKARGA: *Kazania sejmowe w obecności Zygmunta III miłane*. Podług edycji w Krakowie roku 1600. Przedrukowane. Warszawa 1792, s. III–IV.

¹⁰ *Do Czytelnika*. W: P. SKARGA: *Kazania przygodne i pisma różne...* T. 5. Połock 1809, k. 2r–[3]v.

¹¹ Zob. I. KADULSKA: *Akademia Połocka. Ośrodek kultury na Kresach 1812–1820*. Gdańsk 2004, s. 103.

ko z nich, co kaznodziejom zwłaszcza lud wierny nauczać i do pokuty a pobożności pobudzać mającym posłużyć może, w tomiku tym umieścić zdało się [...].

Do Czytelnika, k. 2r

Kazania sejmowe, które zostały włączone do piątej części zbiorowej edycji, połoccy jezuici uznali za tekst szczególnie ważny. Przedstawiając zawartość owego tomu, wydawcy stwierdzili, że dzieło to jest „apostolskie prawdziwie i (śmiało rzec można) prorockie” (*Do Czytelnika*, k. [3]r). Zazwyczaj badacze literackiej spuścizny Skargi wymieniają jedynie trzech najważniejszych propagatorów profetyzmu pisarza: Adama Mickiewicza, Jana Matejkę i Maurycego Dzieduszyckiego. Nie zwrócono natomiast uwagi na rolę, jaką w kształtowaniu takiego portretu królewskiego kaznodziei odegrali wydawcy jego utworów. Już w przedmowach do warszawskiej (1792) i połockiej (1809) edycji *Kazań sejmowych* zawarte są wzmianki na temat prorocznego charakteru owego dzieła. Informacje te były zatem upowszechnione na długo przed tym, jak Mickiewicz wygłosił w paryskim Collège de France słynny wykład poświęcony Skardze i jego twórczości.

W przedmowie do edycji *Kazań sejmowych* z 1792 roku podkreślono, że dzieło królewskiego kaznodziei „wieszczym prawie tchnie duchem” (s. IV), co w ówczesnych okolicznościach politycznych bez wątpienia mogło wzbudzić zainteresowanie odbiorców owym cyklem. Dodajmy, że już uwzględnienie tego traktatu w połockim wydaniu pism Skargi świadczy o docenieniu jego rangi i wartości przez inicjatorów oraz wykonawców całego przedsięwzięcia¹². Niestety, ani *Kazania sejmowe*, ani inne dzieła Skargi włączone do połockiej edycji, mimo rekomendacji wydawców, nie wzbudziły zbyt dużego zainteresowania nabywców. Jak zauważa Irena Kadulska, po dwunastu latach od zakończenia tego przedsięwzięcia na składzie pozostało aż osiemset trzydzieści dziewięć pięciotomowych kompletów¹³.

Po raz drugi w XIX wieku interesujące nas dzieło ukazało się drukiem w pierwszym woluminie dziewięcioczęściowej edycji pism Piotra Skargi, którą

¹² Pięciotomowa edycja połocka nie objęła całego dorobku pisarza, ponieważ publikacja co najmniej czterech następnych woluminów wymagałaby dodatkowych, i to sporych, nakładów. A na takie wydatki tamtejsi jezuici nie mogli sobie pozwolić. Jak czytamy bowiem w przedmowie do piątego tomiku, mieli oni „wiele innych do przedsięwzięcia pilniej potrzebnych [...] robót” (*Do Czytelnika*, k. 2v).

¹³ Zob. I. KADULSKA: *Akademia Połocka...*, s. 103. Jak podaje autorka, połoccy jezuici nie zrazili się słabszym, niż przewidywali, zainteresowaniem zbiorową edycją pism Skargi. Nie dbając o koszty, kontynuowali wydawnicze przedsięwzięcie, obejmujące pisarski dorobek kaznodziei Zygmunta III. Świadczy o tym odnalezienie w 1820 roku w likwidowanej wówczas drukarni połockiej częściowo już „wyprasowanej” edycji *Żywotów świętych* tego twórcy (ibidem).

opatrzone nadrzędną formułą tytułową: *Kazania sejmowe i różnej materii mowy* (1831–1841)¹⁴. Wydanie *Kazań sejmowych* (1831), podobnie jak całe to przedsięwzięcie, przygotował Karol Mecherzyński, a sfinansował Karol Skórkowski¹⁵. Biskup krakowski i kanclerz Uniwersytetu Jagiellońskiego (z czym należy wiązać wybór dla edycji krakowskiej drukarni akademickiej), zaangażowany w walkę z zaborcami¹⁶, „podkreślał istotę staropolskiego wychowania młodych ludzi w duchu patriotyzmu i wiary chrześcijańskiej”¹⁷. Karol Skórkowski sfinansował druk pism Piotra Skargi w czasie, gdy Polacy podjęli heroiczną próbę wyzwolenia się spod władzy rosyjskiego zaborcy. W okresie powstania listopadowego oraz bezpośrednio po tych wydarzeniach *Kazania sejmowe*, które przynajmniej od 1792 roku uważano za prorocze dzieło przepowiadające klęskę polskiego narodu, jeszcze bardziej zyskały na znaczeniu – stały się niejako utworem aktualnym¹⁸. Zapewne dlatego od niego rozpoczęto dziesięcioczęściowe wydawnic-

¹⁴ Edycja składa się z dziecięciu poszytów, przy czym drugi wydano w dwóch osobnych woluminach. Podstawą przedruku dzieła było wydanie z 1610 roku, co wiązało się z pominięciem *Kazania o monarchii*. Ten tekst znalazł się w drugiej części krakowskiej edycji, którą opatrzone tytułem *Kazania przygodne* (1832). Żaden element ramowy we wskazanym poszycie nie informuje jednak czytelników o zamieszczeniu tu jednego z kazań sejmowych.

¹⁵ Na kartach tytułowych kolejnych woluminów tego wydania brak imiennego wskazania wydawcy. Wiadomość w tej sprawie podał Karol ESTREICHER, informując, że wieloczęściowa publikacja ukazała się drukiem w krakowskiej oficynie akademickiej nakładem i pod redakcją Karola Mecherzyńskiego (*Bibliografia polska XIX stulecia*. Cz. 1. T. 4. Kraków 1878, s. 253). Informacje te (bez wzmianki o zakładzie typograficznym) zostały później odnotowane także w bibliografii dzieł jezuita (*Dzieła ks. Piotra Skargi T.J. Spis bibliograficzny*. Oprac. K. OTWINOWSKI. Kraków 1916, s. 92).

¹⁶ Za polityczną działalność skierowaną przeciw władzom rosyjskim biskup Karol Skórkowski został pozbawiony piastowanej godności, a następnie zmuszono go do emigracji na Śląsk Cieszyński. Mieszkał wprawdzie w Krakowie, lecz z powodu silnych więzi z podległymi mu diecezjami na terenie zaboru rosyjskiego podczas powstania listopadowego wygłaszał podniosłe kazania oraz publikował listy pasterskie, w których nawoływał Polaków do walki z Rosją. Zob. R.W. SZWED: *Działalność społeczna i polityczna biskupa krakowskiego Karola Skórkowskiego*. Częstochowa 2003, s. 100. Sprawa niewygodnego dla zaborców biskupa szybko zyskała rozgłos międzynarodowy – zajmowali się nią między innymi przedstawiciele dyplomacji rosyjskiej w Rzymie, kanclerz Austrii Klemens Lothar von Metternich, nuncjusz apostolski w Wiedniu (ibidem, s. 7–8). Ostatecznie, w 1833 roku, po trzech latach piastowania godności biskupiej Karol Skórkowski pod naciskiem cara Mikołaja I Romanowa został usunięty przez papieża Grzegorza XVI ze sprawowanego urzędu (ibidem, s. 89).

¹⁷ Ibidem, s. 261.

¹⁸ Aleksander Jełowicki, polski kaznodzieja i pisarz, który po wojnie polsko-rosyjskiej z lat 1830–1831 wyjechał do Francji, gdzie rozpoczął własną działalność wydawniczą, w *Mowie pogrzebowej na cześć Karola Skórkowskiego* przyrównał krakowskiego biskupa do Skargi. Stwierdził bowiem, że podobnie jak kaznodzieja Zygmunta III w obliczu nie-

two. Wydaje się zatem, że już ówczesna sytuacja polityczna, same okoliczności druku stanowiły rodzaj zalecenia lektury owego dzieła.

Karol Mecherzyński, autor podręczników szkolnych i akademickich, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz członek Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i Akademii Umiejętności¹⁹, w przedmowie do *Kazań sejmowych* wskazał powody ich reedycji²⁰. Podobnie jak połoccy wydawcy motywował on wznowienie tego utworu niedostępnością starszych wydań pism królewskiego kaznodziei:

Gdy dzieła wymowne ks. Piotra Skargi, w miarę wziętości swojej tak skrzętnie poszukiwane, coraz rzadszymi się stają; gdy trudność nabycia tych najprzedniejszych wzorów wymowy i języka polskiego, różnie Kościołowi, jak i naukom znacznie opóźnia korzyści, pożyteczną zadano rzeczą ułatwić choć w części znajomość celniejszych pism tego mówcy, nim pożądaný zbiór wszystkich dzieł Skargi wyjdzie na widok powszechny.

[K. Mecherzyński]: *Przedmowa wydawcy*, k. [2]

Wydawca z jednej strony sygnalizował, że istniało czytelnicze zapotrzebowanie na *Kazania sejmowe*, a z drugiej skłaniał odbiorców do zainteresowania się wydanym właśnie tomem – cennym w sytuacji braku na rynku innych jego edycji. Aspekt zalecający ma również w przedmowie bardzo pochlebna ocena zbioru kazań – wysokiej rangi zawartych w nich treści oraz wzorcowej polszczyzny staropolskiego autora. Pochwała pisarza oraz jego twórczego dorobku stanowi we wstępnej wypowiedzi wydawcy zachętę do zapoznania się z zalecanym zbiorem tekstów²¹. Rekomendując czytelnikom *Kazania sejmowe*, Karol Mecherzyński przekonywał, że są przeznaczone dla odbiorców z wszystkich grup społecznych. Na dowód tego odwołał się do wypowiedzi, którą Piotr Skarga zawarł w dedykacyjnym liście adresowanym do biskupa krakowskiego Piotra

bezpieczeństwa wzywał on Polaków do duchowego odrodzenia. Zob. J. ZWIĄZEK: *Akta biskupa Karola Skórkowskiego w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie*. „Saeculum Christianum” 1994, nr 2, s. 206.

¹⁹ *Słownik pracowników książki polskiej*. Red. I. TREICHEL. Warszawa–Łódź 1972, s. 573 (hasło: *Mecherzyński Karol*); J. DYBIEC: *Mecherzyński Karol*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 20. Kraków 1975, s. 356–358.

²⁰ Zob. [K. MECHERZYŃSKI]: *Przedmowa wydawcy*. W: P. SKARGA: *Kazania sejmowe*. [Wyd. K. MECHERZYŃSKI]. Kraków 1831, k. [2]; A. ALEKSIEWICZ: *Drukarstwo w Rzeczypospolitej Krakowskiej i Galicji Zachodniej w latach 1815–1860*. Wrocław 1976, s. 88.

²¹ W słowie wstępnym Karol Mecherzyński zawarł jeszcze jedną interesującą uwagę – stwierdził mianowicie, że krakowskiej edycji nie można uznać za „pożądaný zbiór wszystkich dzieł Skargi” ([*Przedmowa*], k. [2]v). Druk z 1831 roku był bowiem niepełnym wydaniem pism królewskiego kaznodziei – obejmował tylko jego najważniejsze utwory.

Tylickiego w *Kazaniach przygodnych* z 1610 roku²². Rozwinął myśl tam wyrażoną, wskazując właśnie potencjalnych odbiorców *Kazań sejmowych*:

Przydadzą się one (jak sam wyraża mówca, w przedmowie do *Kazań przygodnych*, w Krak. 1610) przydadzą się i duchownym, i świeckim, i plebanom, i innym kapłanom, którzy do pozyskania dusz swoich pomocy cnót zbawiennych szukają, a od próżnowania, jako od złej roli, na której się wszystkie grzechy rodzą, uciekają. Dzieła ks. Skargi nie powinny wychodzić z rąk wszystkich, którzy się kształcą na światłych radzców [sic!], mówców publicznych, nauczycieli ludu, posłańców i zachowawców Kościoła.

[K. Mecherzyński]: *Przedmowa wydawcy*, k. [2]r

Zalecając czytelnikom lekturę tego dzieła, wydawca nie tylko uznał Skargę za znawcę retoryki, lecz także przekonywał, że jego pisma powinny stanowić wzór dla wszystkich osób, których praca wymaga częstego posługiwania się słowem. Ponadto odwołał się do dwóch powszechnie znanych w XIX stuleciu tekstów gloryfikujących królewskiego kaznodzieję – inskrypcji nagrobnej pióra Stanisława Bieleckiego²³ oraz kazania Fabiana Birkowskiego *Na pogrzebie wielbnego ojca ks. Piotra Skargi...*²⁴:

Ten, który dwory monarchów apostołskimi cnotami, świat chrześcijański gorliwością, biblioteki uczonych nauką, towarzystwo chwałą, duszą niebo napełniał, Skarga, mistrz i ozdoba kapłaństwa, gromca niezgód i bezprawioów, niezbożnym prawom jako chorągwiom rozbójniczym szedł na czoło. W pismach jego prawdziwa jaśnieje wymowa, która zarazem oświeca i przenika; są one niemniej wzorem czystości, mocy i obfitości języka polskiego. Nierychło takiego kaznodzieję Polska nasza zobaczy, który serca ludzkie miał w rękę swoich i obracał nimi kędy chciał, przez dziwną a jemu tylko daną wymowę płynęły złote

²² Zob. P. SKARGA: *Prześwietnemu i Przewielebnemu w Chrystusie Ojcu i Panu, P. Piotrowi Tylickiemu, z łaski Bożej biskupowi krakowskiemu, książęciu siewierskiemu*. W: IDEM: *Kazania przygodne i inne drobniejsze prace...*, k. [6]v.

²³ Por. A. GRABOWSKI: *Kraków i jego okolice*. [Kościół ś. Piotra i Pawła]. Opisał historycznie... Wyd. 5 znacznym przyczynkiem wiadomości rozszerzone. Kraków 1866, s. 142; M. DZIEDUSZYCKI: *Piotr Skarga i jego wiek*. T. 2. Z portretem ks. P. Skargi. Wyd. 2 przejrzone i znacznie powiększone. Kraków 1869, s. 593.

²⁴ Zob. F. BIRKOWSKI: *Na pogrzebie wielbnego ojca ks. Piotra Skargi, teologa Societatis Iesu, wielkiego kaznodzieje na dworze Najjaśniejszego i niezwykłego Monarchy Zygmunta III, z łaski Bożej Króla Polskiego i Szwedzkiego, Wielk. Ks. Lit. etc. etc. kazanie... w kościele ś.ś. apostołów Piotra i Pawła w Krakowie Roku Pańskiego 1612, Septembris 28*. Od tegoż nieco rozszerzone na miejscach niektórych. Kraków 1612, s. 14.

słowa z ust jego tak dalece, iż jako Grecja wspomina swego Jana Złotoustego, włoskie państwo Piotra Chryzologa, to jest, Złotomównego, tak Polska nasza może wspomnieć na długie czasy Piotra Złotoustego dla wdzięcznej, słodkiej, złotej prawie wymowy jego.

[K. Mecherzyński]: *Przedmowa wydawcy*, k. [2]

Wykorzystując oba wskazane źródła, Karol Mecherzyński zarysował wielostronną, bogatą apoteozę jezuickiego pisarza, kaznodziei, znakomitego mówcy i wychowawcy narodu. Taki wizerunek autora *Kazań sejmowych* bez wątpienia był jednoznacznie pochlebnią rekomendacją dzieła, które wyszło spod pióra Skargi.

Utrzymany w patetycznym tonie *Wstęp* odnajdujemy również w edycji sejmowego zbioru z 1857 roku²⁵. Do cyklu kazań wydawca Kazimierz Józef Turowski dołączył *Wzywianie do pokuty*. Taki zamysł edytorski mógł korzystnie wpłynąć na poczytność całej publikacji, ponieważ dodany utwór był stosunkowo dobrze znany i cieszył się zainteresowaniem odbiorców, o czym świadczą jego liczne wznowienia²⁶. W podtytule tomu znajduje się informacja o dwóch aneksach, które zawierają kolejno: przemowę arcybiskupa Wawrzyńca Gembickiego do królewicza Władysława wraz z odpowiedzią na ten tekst oraz list Piotra Skargi do nuncjusza apostolskiego Giovanniego Andrei Caligarięgo. Kazimierz Józef Turowski zadbał zatem, aby przygotowane przez niego wydanie różniło się od wcześniejszych publikacji traktatu politycznego Skargi. Nie był to bowiem przedruk, lecz edycja zawierająca niepublikowane dotąd teksty oraz ponad trzydziestostronicowy wstęp²⁷.

W podniosłym wprowadzeniu do lektury *Kazań sejmowych* oraz *Wzywiania do pokuty* Turowski zawarł obszernie fragmenty dwóch dzieł poświęconych między innymi królewskiemu kaznodziei – *Wieczorów pielgrzyma* Stefana Witwickiego oraz *Historii wymowy w Polsce* Karola Mecherzyńskiego. Powołując się na wypowiedzi autorów bardzo przychylnie nastawionych do Skargi – poety i publicysty doby romantyzmu oraz żyjącego również w tym okresie uczonego, uwydatnił

²⁵ Te dwa dzieła Piotra Skargi później wydano razem jeszcze czterokrotnie (1900, 1985, 1999, 2012).

²⁶ Za życia Skargi *Wzywianie do pokuty* ukazało się drukiem tylko raz – w 1610 roku, jednak do końca XVIII stulecia dzieło to imprintowano jeszcze pięciokrotnie (1618, 1620, 1688, 1715, 1793), a w XIX wieku przed edycją Turowskiego ukazało się trzy razy – w lipskim wydaniu *Kazań na niedziele i święta* z 1843 roku oraz we wspomnianych już edycjach zbiorowych pism Skargi – połockiej (1809) i krakowskiej (1831).

²⁷ Zob. K.J. TUROWSKI: *Wstęp*. W: P. SKARGA: *Kazania sejmowe także Wzywianie do pokuty. Z dodatkiem mowy ks. arcybiskupa Wawrzyńca Gembickiego do królewicza Władysława i odpowiedzi tegoż królewicza na tąże mowę; także z dodatkiem podobizny własnorecznego listu ks. Skargi do apostolskiego nuncjusza Caligarięgo*. Wyd. K.J. TUROWSKI. Kraków 1857, s. III–XXXII.

bardzo pochlebny wizerunek jezuickiego pisarza jako proroka, patrioty i mówcy. Taka uwznioślona charakterystyka autora *Kazań sejmowych* bez wątpienia stanowiła zachętę do zapoznania się z utworem Skargi. Wyraźne akcenty zalecające mają również uwagi na temat tego traktatu. Wydawca ten przekonywał czytelników w przedmowie, że *Kazania sejmowe* nie zawierają suchego wykładu przestroż pedagoga, lecz są pouczającym dziełem, które zapada głęboko w serce, jest przepelnione współczuciem i troską o losy kraju. W okresie porozbiorowym taka argumentacja w wypowiedzi kierowanej do środowiska polskich odbiorców była niezwykle ważna i przekonująca. Oto zamieszczony we wstępie do edycji *Kazań sejmowych* z 1857 roku fragment wypowiedzi Stefana Witwickiego na temat jezuickiego autora:

W strofowaniach i przestrożach, jakie przynosił, nie był on pedagogiem w sobie zaufałym, który dlatego powstaje i zawstydzą, dlatego łąje i miesza, aby swój dowcip wystawił na oko, a swej nauce dał zwycięstwo; ani surowym urzędnikiem, co na to upatruje przewinienia, iżby winowając karał, a prawu zadosyć czynił, ale raczej pełną czułości matką, która wyrzucając synowi winy, jakich się dopuścił, bardziej go jeszcze żałuje, niżeli się na niego gniewa, słowa swe wydziera sobie prosto z serca i w końcu sama się przy nich rozpłacze.

K.J. Turowski: *Wstęp*, s. VIII–IX

Wstęp do wspólnej publikacji *Kazań sejmowych* i *Wzywania do pokuty*, pomimo zawartej w tekście apoteozy Piotra Skargi, należy uznać za wartościowy. Dla czytelników tego tomu ważne były wówczas bogate informacje o samym twórcy, a także o jego pisarskim dorobku, ponieważ tego rodzaju wiadomości przybliżały sylwetkę autora, a wizerunek ten z oczywistych względów (zwłaszcza bardzo pochlebny) skłaniał do sięgnięcia po książkę – nawet w celu sprawdzenia, w jakiej mierze wspomniane opinie zgodne są z walorami tekstu poznawanego w trakcie lektury. Przy tym należy podkreślić, że wprowadzenie Turowskiego zawiera znacznie więcej uwag o literackiej spuściźnie kaznodziej Zygmunta III niż przedmowy do innych wydań traktatu w XIX wieku. Wydawca ten we wstępie wielostronnie przygotowywał odbiorców do lektury *Kazań sejmowych* i tym samym pośrednio skłaniał ich do sięgnięcia po tom. Po zaznajomieniu się z pracami Stefana Witwickiego i Karola Mecherzyńskiego scharakteryzował cykl kazań jako dzieło wpisujące się w historię retoryki, odniósł treść utworu do prowadzonych w XVI stuleciu polemik religijnych, uchwycił również walory językowe pism Skargi, a także zawarł we wstępie spis najważniejszych dzieł staropolskiego twórcy²⁸. Właśnie te aspekty przed-

²⁸ Opisu części druków Skargi Turowski dokonał z własnych zasobów, a informacje o pozostałych wydaniach podał na podstawie bibliografii sporządzonej przez Feliksa Bentkowskiego. W gromadzeniu informacji o dziełach staropolskiego pisarza pomagał

mowy miały znamiona ważnej rekomendacji całego tomu oraz zachęty do zapoznania się z jego zawartością.

Kolejna wypowiedź wstępna, której należy poświęcić uwagę, pochodzi z poznańskiej edycji *Kazań sejmowych* z 1869 roku. W druku zajmuje zaledwie dwie strony, zawiera jednak kilka wartych przypomnienia fragmentów²⁹. Znajdują się tu między innymi interesujące wzmianki wydawcy o transkrypcji tekstu *Kazań sejmowych* i opatrzeniu dzieła objaśnieniami językowymi:

Nie zdawało mi się ani koniecznym, ani komukolwiek przydatnym, zachować pierwiastkową pisownią z r. 1610; owszem, sądziłem, że dla większej przystępności należało się nadać pisowni, o ile możności, kształt dzisiejszy; tylko takie formy zostały niezmienione, które szczególniejszym charakterem prostotę, siłę lub w ogóle ducha języka z XVI wieku. Formy te, jakkolwiek dziś nie[u]żywane, nie potrzebują przecież objaśnienia; dlatego też tylko w kilku miejscach umieszczone są w nawiasie lub dopisku znaczenia nieznanymi dziś wyrazów.

[W. Nehring]: *Przedmowa wydawcy*, s. IV

W XIX wieku żadna inna przedmowa do edycji *Kazań sejmowych* nie zawierała wiadomości na temat językowych zmian wprowadzonych do staropolskiego tekstu. Informacja o uwspółcześnieniu dawnej pisowni w dziele Piotra Skargi świadczy o indywidualnym podejściu edytora do opracowanego tekstu. Wydawcą poznańskiej edycji *Kazań sejmowych* najprawdopodobniej był znany językoznawca sławista Władysław Nehring. Modyfikację pierwotnych zapisów w nowym wydaniu tłumaczył chęcią uczynienia dzieła przystępniejszym dla czytelników. Pisząc o zmianach wprowadzonych do tekstu, dawał do zrozumienia, że nowa edycja jest łatwiejsza w odbiorze niż inne dostępne na rynku.

W przedmowie tego wydawcy funkcję zalecającą pełnią również bardzo pochlebne opinie o *Kazaniach sejmowych* jako dziele, które „zasługuje po wsze czasy na uznanie” (s. III). Tak wysoka ocena utworu stanowiła wyraźną zachętę do lektury. Władysław Nehring uznał go za „pomnik literatury”, a nawet za „księgę mądrości” oraz „pomnik rozumu politycznego”, podkreślając tym

mu książkę Jan Scipio del Campo (1801–1890), o czym mowa w końcowej części wypowiedzi wstępnej (s. XXXIII). Duchowny wspomniany przez wydawcę był protonotariuszem apostolskim i kanonikiem katedralnym kapituły krakowskiej. Współpracę z Turowskim rozpoczął jesienią 1857 roku. Infułat jako właściciel wielkiej biblioteki, gromadzącej między innymi cenne dawne edycje, a także autor notatek na temat wielu książek pomagał Turowskiemu, udostępniając mu potrzebne publikacje oraz przedstawiając wyniki własnych kwerend naukowych. Por. R. JASKUŁA: *Wydawnictwo Biblioteka Polska Kazimierza Józefa Turowskiego 1855–1863*. Kraków 1992, s. 109.

²⁹ [W. NEHRING]: *Przedmowa wydawcy*. W: P. SKARGA: *Kazania sejmowe*. Podług wydania *Kazań przygodnych* i innych z roku 1610. [Wyd. W. NEHRING]. Poznań 1869, s. III–IV.

samym jego wysoką rangę w rodzimej literaturze i ponadczasowe walory. Zauważył ponadto, że dzieło to trafnie zostało odebrane dopiero po utracie przez Polskę niepodległości:

Owe słowa bezwzględnej prawdy, nauki, upomnienia i groźby, które wobec bezpiecznych potężnego państwa senatorów przebrzmiewały w świątyni Pańskiej bez skutku i które jak głos gniewnego proroka sprawdziły się na niebacznym narodzie i dziś znajdują zastosowanie, chętniejsze przyjęcie i utwierdzą jedność wiary, zgodę, sprawiedliwość i te wszystkie cnoty, którymi społeczeństwa stoją, a które tak wymownie przed blisko trzema wiekami wygłaszał największy z kaznodziejów polskich.

[W. Nehring]: *Przedmowa wydawcy*, s. III

Błędne przekonanie wydawcy, że *Kazania sejmowe* zostały wygłoszone podczas poselskich obrad, rozpowszechniło się już u schyłku XVIII wieku wskutek dodania do tytułu tego dzieła w edycji z 1792 roku następującego dopełnienia: *w obecności Zygmunta III miane*³⁰. Brak zainteresowania pod koniec XVI stulecia przestrogiami jezuita Władysław Nehring powiązał z panującym wśród ówczesnych Polaków poczuciem bezpieczeństwa. Zwrócił jednak uwagę, że utrata niepodległości po klęsce rozbiorów wpłynęła na zwiększenie zainteresowania dziełem. Zalecał czytelnikom lekturę *Kazań sejmowych* jako wiecznie aktualnej przestrogi, która zasługuje na uznanie, gdyż zawiera wykład fundamentalnych zasad, według których powinny funkcjonować wszystkie społeczeństwa.

Wypowiedź wstępna do ostatniego w XIX wieku wydania *Kazań sejmowych* w sposób szczególnie prezentuje postać Piotra Skargi³¹. Rozpoczyna się od poczynionej z nieokreślonych bliżej przyczyn wzmianki na temat portretu jezuita – obrazu niegdyś widniejącego w jednej z sal klasztoru kapucynów w Warszawie, a następnie umieszczonego w Zakroczymiu. Nieznany autor przedmowy ożywił w pamięci i wyobraźni ten wizerunek, a przedstawiając zakonną izbę jako miejsce przygnębiające i ciemne, wprowadził czytelników w nastrój gro-

³⁰ Zob. S. TARNOWSKI: „*Kazania sejmowe*” Skargi. W: IDEM: *Pisarze polityczni XVI wieku*. Wstępem i przypisami opatrzył B. SZLACHTA. Kraków 2000, s. 836–838. Zob. również M. BOBRZYŃSKI: *Kazania sejmowe Skargi. Wykład publiczny, mianý w d. 29 marca 1876 r. w Krakowie*. W: IDEM: *Szkice i studia historyczne*. T. 2. [Z przedmową S. ESTREICHERA]. Kraków 1922, s. 162–186. Chociaż krytycznie w tej sprawie wypowiadali się między innymi Aleksander BRÜCKNER ([Rec. edycji *Kazań sejmowych* z 1903 roku]. „*Pamiętnik Literacki*” 1904, z. 1, s. 140–143) i Stanisław Tarnowski (we wspomnianej już pracy) oraz Wincenty Zakrzewski, dopiero Adam Berga w 1916 roku w pełni dowiódł, że *Kazania sejmowe* nie były wygłaszane z ambony.

³¹ Zob. *Ksiądz Piotr Skarga*. W: P. SKARGA: *Kazania sejmowe także Wzywianie do pokuty obywatelów Korony Polskiej*. Warszawa 1900, s. III–XVI.

zy. Zadaniem niekonwencjonalnego zabiegu było z pewnością zaciekawienie odbiorców intrygującym przedstawieniem postaci autora wydanego dzieła. Budowane w narracji napięcie można szczególnie odczuć, czytając opis twarzy pisarza przedstawionej na olejnym portrecie:

Błada, sucha, koścista, chuda chudością ascety, surowa surowością mni-cha, który nie znając dla siebie litości, nie miał jej i dla innych; namiętna w uniesieniach fanatyzmu religijnego, natchniona wreszcie widzeniem przyszłości, wpatrzona w to widzenie ze zgrozą i trwogą. Tę zgrozę widać we wzburzonym, jakby rozwichrzonym wichrami nieskończoności, włosie siwym nad czołem, w oczach czarnych i wpatrzonych w mglistą dal. Z ust zaciśniętych mocno zdają się wybiegać jeszcze te piorunujące słowa: „Bych był Izajaszem, chodziłbym boso i na poły nagi, wołając na was rozkoszniki i rozkosznicze, przestępniki i przestępnicze” – „Ustawicznie się mury Rzeczypospolitej naszej rysują, a wy mówicie: nic, nic, nierządem Polska stoi. Lecz gdy się nie spodziejecie, upadnie, was wszystkich potłucze”.

Ksiądz Piotr Skarga, s. IV

Przeziąknięty daleko idącym subiektywizmem sposób prezentacji i oceny postaci przez charakterystykę jej malarskiego wyobrażenia momentami wydaje się chwytem pochodzącym z powieści grozy, a nie z przedmowy do *Kazań sejmowych*. Autor wstępu otacza bowiem jezuickiego pisarza aurą tajemniczości – ukazuje go jako profetę, którego karcące słowa można „ustyszeć”, nawet patrząc na jego portret. Mająca zalecającą intencję pochwała jezuickiego twórcy została uatrakcyjniona w przedmowie przez niezwykle obrazowe przedstawienie postaci Skargi oraz budowanie napięcia we wstępnej wypowiedzi. Zastosowane w opisie portretu pisarza środki artystycznego wyrazu, takie jak: enumeracje, paralelizmy i ekspresywizmy wzmacniają dobitność tego tekstu, a tym samym przyciągają uwagę odbiorcy. Z kolei apostrofa zawarta w słowach jezuitę, które wydawca przywołał w przedmowie, powoduje, że każdy czytelnik indywidualnie odbiera tę wypowiedź, mając wrażenie, iż jest do niego bezpośrednio skierowana. Taki zamysł miał na celu zwiększenie zainteresowania odbiorców dziełem następującym po wstępie edytora – wzmocnienie ich osobistego zaangażowania w trakcie lektury *Kazań sejmowych*.

Po zarysowaniu wyrazistej, silnie oddziałującej na emocje sylwetki kaznodziei Zygmunta III autor przedmowy snuje rozważania na temat proroczych wizji sugestywnie sportretowanej postaci pisarza, sygnalizując, że w licznych tekstach dawnych można odnaleźć naznaczone złowróżbną intencją przepowiednie dotyczące groźby upadku Rzeczypospolitej. Dopełnia pochlebnej charakterystyki autora *Żywotów świętych*, akcentując jego patriotyzm, przejawiający się w nawoływaniu do naprawy państwa. Wyznacza też królewskiemu kazno-

dziei uprzywilejowane miejsce wśród osób, które proroczym tonem przepowiadały upadek Polski (*Książd Piotr Skarga*, s. V).

W dalszej części przedmowy przedstawiona została problematyka *Kazań sejmowych* i *Wzywania do pokuty*. Streszczenie i omówienie w tekście wprowadzającym ponadczasowych przestróg pisarza może zachęcać do lektury dzieła, a po zaznajomieniu się z całością edycji przypominać o najistotniejszych wątkach. Autor wprowadzenia zamieścił również krótki życiorys Piotra Skargi. Te zwężone wiadomości stanowią dodatkowy element ramowy edycji o charakterze informacyjnym, ale także rekomendującym. Po zaznajomieniu się z biogramem przedstawiającym jedynie chwalebne poczynania pisarza, czytelnik może bowiem uznać, że lektura *Kazań sejmowych* staje się niejako rzeczą konieczną³².

W podjętych rozważaniach scharakteryzowane zostały przedmowy do pięciu wydań *Kazań sejmowych* w XIX wieku. Z powodu braku dostępu do tarnowskiej edycji z 1880 roku nie wiemy, czy zawierała słowo wstępne. W 1916 roku Konstanty Otwinowski odnotował, że wydanie to znajduje się tylko w jednej znanej mu księżnicy – Bibliotece Naukowej Księży Jezuitów w Krakowie. Dziś jednak i tam brak owego druku. Dodajmy, że przedmowami nie zostało opatrzone *Kazanie o miłości ku ojczyźnie* w dwóch dziewiętnastowiecznych broszurach (Drezno 1869; Lwów 1882).

W słowach wstępnych do wskazanych edycji traktatu Skargi odbijają się indywidualne zainteresowania wydawców i drukarzy. Autorzy przedmów kładli bowiem nacisk na te zagadnienia dotyczące Skargi i jego twórczości, które były im szczególnie bliskie. Formą zachęty do lektury najczęściej są w tych tekstach pochwały pisarza i jego dzieła. Wydawcy prezentują *Kazania sejmowe* jako jedno z najznakomitszych dzieł koryfeusza polskiego kaznodziejstwa, proroka, patrioty oraz doskonałego retora. Niejednokrotnie podkreślają wieszczony charakter traktatu i walory dawnej polszczyzny, którą został napisany. Rekomendując to dzieło, projektowali również kręgi odbiorców poszczególnych edycji. Należy jednak stwierdzić, że w XIX wieku wydawcy w większym stopniu skupiali się na bezkrytycznym uwielbieniu Piotra Skargi niż na rzetelnym przedstawieniu jego biogramu i omówieniu problematyki *Kazań sejmowych*.

Zawarte we wstępach wypowiedzi gloryfikujące pisarza oraz samo dzieło można rozpatrywać z dwóch perspektyw. Pierwsza wiąże się z dążeniem wydawców do promowania przygotowanej edycji. Tego rodzaju zabiegi sprowadzają się głównie do podkreślania licznych zalet *Kazań sejmowych*. Wydawcy

³² Należy zwrócić uwagę na pewne nieścisłości we wstępie. W końcowej części wprowadzenia błędnie podano, że *Kazania sejmowe* ukazały się za życia Skargi tylko raz – w tomie z 1600 roku (pominięto druki z 1597 i 1610 roku), a wyliczając późniejsze wydania tego dzieła, nie uwzględniono trzech przedsięwzięć – połockiego (1809), poznańskiego (1869) i tarnowskiego (1880). Por. *Książd Piotr Skarga*, s. XV–XVI.

akcentują w przedmowach ponadczasowy charakter wieszczych przestróg pisarza, doskonałość retorycznego ukształtowania tekstów tworzących cykl kazań, piękno polszczyzny i stylu owego dzieła, a także jego przydatność w krzewieniu katolickich wartości. Gloryfikacji postaci samego Piotra Skargi towarzyszą uwagi dotyczące szerokiego grona odbiorców, dla których edycje zostały przygotowane. Z kolei do nabycia konkretnego wydania *Kazań sejmowych* zachęcały informacje o poręcznym formacie, o modernizacji języka z myślą o ułatwieniu czytelnikom lektury i pełnego zrozumienia tekstu bądź też o umieszczeniu w książce innych, niepublikowanych wcześniej, cieszących się popularnością tekstów pisarza (jak uczynił Kazimierz Józef Turowski).

Druga perspektywa, którą trzeba uwzględnić przy ocenie apoteozy Piotra Skargi i bardzo pochlebnej oceny *Kazań sejmowych* w przedmowach z XIX wieku, wiąże się ze stanowiskiem, jakie wobec jezuickiego pisarza i jego dzieła zajmowali wówczas historycy i badacze polskiej literatury. Należy bowiem podkreślić, że każda inna ocena królewskiego kaznodziei oraz jego dorobku, zwłaszcza cyklu „sejmowego”, nie uzyskałaby społecznej akceptacji, a nawet spotkałaby się ze zdecydowaną krytyką. W epoce romantyzmu nawet publikacje polskich uczonych na temat jezuickiego autora nigdy nie były pozbawione gloryfikacji. Wprawdzie monografia Stanisława Windakiewicza, pierwsza książka, w której podjęta została próba odmitologizowania wizerunku Piotra Skargi, powstała jeszcze w XIX stuleciu, lecz ze względu na kontrowersje, jakie budziła, drukiem ukazała się dopiero w 1925 roku.

W XX wieku zainteresowanie wydawców *Kazaniami sejmowymi* nie zmalało, o czym świadczy blisko trzydzieści wznowień. Także współcześnie dzieło Skargi niezmiennie budzi zainteresowanie. Jego czytelnikami są najczęściej historycy literatury, uczniowie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz studenci kierunków humanistycznych. W większości najnowszych edycji, już z XXI wieku, dzieło to opatrywane jest popularnonaukowymi wstępami, które zawierają rzeczowe informacje na temat Skargi i jego pisarskiego dorobku. Pozostaje nadzieja, że badacze literackiej spuścizny kaznodziei Zygmunta III przygotowują także krytyczną edycję *Kazań sejmowych*, mając w pamięci wypowiedź zawartą we wstępie do tego dzieła w jednym z wydań z pierwszej dekady XX wieku³³:

Dążąc do postępu, zachowujemy zawsze z przeszłości to, co zasadą budowy przyszłości być winno – dawne pomnażamy nowym i oglądamy troskliwie wszystko, co nam przeszłość przekazała, i każdą cegiełkę w ręce ujmujemy pieczołowicie, aby się nam nic nie zmarnowało z tego, co ojcowie wypracowali i jako skarb wiecznie odsetki dający, jako kapitał żelazny nam w spuściznie pozostawiali.

[Przedmowa], s. [5]

³³ Zob. [Przedmowa]. W: P. SKARGA: *Kazania sejmowe*. Warszawa 1907, s. [5].

Bibliografia podmiotowa

- SKARGA P.: *Kazania przygodne i pisma różne... na małe tomiki podzielone*. Według ostatniej (roku 1738), czwartej [właśc. trzeciej], wileńskiej edycji, na nowo, już to piąty [właśc. czwarty] raz, wychodzące. T. 1. Połock 1808.
– *Do Czytelnika Połocka Societatis Jesu Drukarnia*
- SKARGA P.: *Kazania przygodne i pisma różne... na małe tomiki podzielone*. Według ostatniej (roku 1738), czwartej [właśc. trzeciej], wileńskiej edycji, na nowo, już to piąty [właśc. czwarty] raz, wychodzące. T. 5. Połock 1809.
– *Do Czytelnika*
- SKARGA P.: *Kazania sejmowe*. Podług wydania *Kazań przygodnych* i innych z roku 1610. [Wyd. W. NEHRING]. Poznań 1869.
– [NEHRING W.]: *Przedmowa wydawcy*
- SKARGA P.: *Kazania sejmowe*. [Wyd. K. MECZERZYŃSKI]. Kraków 1831.
– [MECZERZYŃSKI K.]: *Przedmowa wydawcy*
- SKARGA P.: *Kazania sejmowe także Wzywanie do pokuty obywatelów Korony Polskiej*. Warszawa 1900.
– *Ksiądz Piotr Skarga*
- SKARGA P.: *Kazania sejmowe także Wzywanie do pokuty. Z dodatkiem mowy ks. arcybiskupa Wawrzyńca Gembickiego do królewicza Władysława i odpowiedzi tegoż królewicza na tąże mowę; także z dodatkiem podobizny własnoręcznego listu ks. Skargi do apostolskiego nuncjusza Caligario*. Wyd. K.J. TUROWSKI. Kraków 1857.
– TUROWSKI K.J.: *Wstęp*

Bibliografia przedmiotowa

- ALEKSIEWICZ A.: *Drukarstwo w Rzeczypospolitej Krakowskiej i Galicji Zachodniej w latach 1815–1860*. Wrocław 1976.
- BIRKOWSKI F.: *Na pogrzebie wielebnego ojca ks. Piotra Skargi, teologa Societatis Jesu, wielkiego kaznodzieje na dworze Najjaśniejszego i niezwykniętego Monarchy Zygmunta III, z łaski Bożej Króla Polskiego i Szwedzkiego, Wielk. Ks. Lit. etc. etc. kazanie... w kościele ś.ś. apostołów Piotra i Pawła w Krakowie Roku Pańskiego 1612 Septembris 28. Od tegoż nieco rozszerzone na miejscach niektórych*. Kraków 1612.
- BOBRZYŃSKI M.: *Kazania sejmowe Skargi. Wykład publiczny, miany w d. 29 marca 1876 r. w Krakowie*. W: IDEM: *Szkice, studia historyczne*. T. 2. [Z przedmową S. ESTREICHERA]. Kraków 1922.
- CHRZANOWSKI P.: *Wymowa kaznodziejska*. W: IDEM: *Wybór różnych gatunków mowy wolnej z stosownymi uwagami*. Cz. 2. Warszawa 1816.
- Dedykacja pewnego dobrodzieja sumpt na te kazania łożącego*. W: P. SKARGA: *Kazania przygodne i inne drobniejsze prace... na dwie części rozdzielone*. Po czwarty raz [właśc. trzeci] przedrukowane. Wilno 1738.
- DYBIEC J.: *Mecherzyński Karol*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 20. Kraków 1975.
- DZIEDUSZYCKI M.: *Piotr Skarga i jego wiek*. T. 2. Z portretem ks. P. Skargi. Wyd. 2 przejrzone i znacznie powiększone. Kraków 1869.
- Dziela ks. Piotra Skargi T.J. Spis bibliograficzny*. Oprac. K. OTWINOWSKI. Kraków 1916.

- ESTREICHER K.: *Bibliografia polska XIX stulecia*. Cz. 1. T. 4. Kraków 1878.
- GRABOWSKI A.: *Kraków i jego okolice*. [Kościół ś. Piotra i Pawła]. Opisał historycznie... Wyd. 5 znacznym przyczynkiem wiadomości rozszerzone. Kraków 1866.
- JASKUŁA R.: *Wydawnictwo Biblioteka Polska Kazimierza Józefa Turowskiego 1855–1863*. Kraków 1992.
- KADULSKA I.: *Akademia Połocka. Ośrodek kultury na Kresach 1812–1820*. Gdańsk 2004.
- Materiały do dziejów Akademii Połockiej i szkół od niej zależnych*. Zebrał J.M. GIŻYCKI. Kraków 1905.
- MAZURKOWA B.: *Przedmowy Franciszka Bohomolca – pisarza i wydawcy*. W: EADEM: *Weksle prawdy i nieprawdy. Studia literackie o książce oświeceniowej*. Warszawa 2011.
- [Przedmowa]. W: P. SKARGA: *Kazania sejmowe*. Warszawa 1907.
- [Przedmowa]. W: P. SKARGA: *Kazania sejmowe w obecności Zygmunta III miane*. Podług edycji w Krakowie roku 1600. Przedrukowane. Warszawa 1792.
- SKARGA P.: *Prześwietnemu i Przewielebnemu w Chrystusie Ojcu i Panu, P. Piotrowi Tylickiemu, z łaski Bożej biskupowi krakowskiemu, księżęciu siewierskiemu*. W: IDEM: *Kazania przygodne i inne drobniejsze prace... na dwie części rozdzielone*. Po czwarty [właśc. trzeci] raz przedrukowane. Wilno 1738.
- Słownik pracowników książki polskiej*. Red. I. TREICHEL. Warszawa–Łódź 1972.
- SZWED R.W.: *Działalność społeczna i polityczna biskupa krakowskiego Karola Skórkowskiego*. Częstochowa 2003.
- TARNOWSKI S.: „*Kazania sejmowe*” Skargi. W: IDEM: *Pisarze polityczni XVI wieku*. Wstępem i przypisami opatrzył B. SZLACHTA. Kraków 2000.
- TAZBIR J.: *Piotr Skarga. Szermierz kontrreformacji*. Warszawa 1978.
- ZWIĄZEK J.: *Akta biskupa Karola Skórkowskiego w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie*. „*Saeculum Christianum*” 1994, nr 2.

Małgorzata Piecuch

Encouragements to Reading
Piotr Skarga's *Kazania sejmowe* (*Sejm Sermons*)
in Forewords from the 19th Century

Summary

The study is devoted to recommendatory aspects of forewords to five editions of Piotr Skarga's *Kazania sejmowe* (*Sejm sermons*) from the 19th century – editions from the years 1808, 1831, 1857, 1986 and 1900. Special attention was devoted to praising of the writer in the foreword under analysis – presenting him not only as a patriot, a role figure for Polish preaching, and an outstanding orator, but also as a prophet who foretold the fall of Polish state. Moreover, there are analyzed the virtues of the discussed 16th-century political treatise quoted by its editors: the work's timelessness, excellence of its wording and stylistics, as well as its usability in disseminating Catholic values. In addition, the considerations include reflections concerning the supposed reasons for

printing consecutive editions of *Kazania sejmowe*, as well as attempts at projecting by the editors of the circles of prospective readers.

Małgorzata Piecuch

Incitations à la lecture de
Kazania sejmowe (*Sermons pour le Parlement*) de Piotr Skarga
dans les préfaces du XIXe siècle

Résumé

L'article a été consacré aux aspects prescriptifs des préfaces à cinq éditions de *Kazania sejmowe* (*Sermons pour le Parlement*) de Piotr Skarga du XIXe siècle, imprimées en 1808, 1831, 1857, 1869 et 1900. On a porté une attention particulière sur la glorification de l'écrivain incluse dans les propos introductifs analysés dans cet article ; il était présenté non seulement comme patriote, le coryphée des homélies polonaises et un rhéteur éminent, mais aussi comme le prophète qui a prédit la chute de la Pologne. On a présenté également les qualités du traité politique du XVIe siècle soulignées par les éditeurs, parmi lesquelles se sont trouvées entre autres : son caractère intemporel, sa perfection sur le plan linguistico-stylistique et son utilité dans la propagation des valeurs catholiques. De surcroît, les réflexions ont pris en considération les questions concernant les raisons pour lesquelles on préparait de nouvelles éditions de *Kazania sejmowe* (*Sermons pour le Parlement*), ainsi que les tentatives des éditeurs visant à prévoir le cercle des récepteurs potentiels de cet ouvrage.